

UITGESPROKEN...

God is een zodanig Heere, Die niets anders te doen heeft, dan maar te verhogen wat nederig is; te vernederen wat hoog is; te breken wat gemaakt is; en te maken wat gebroken is.

Dr. M. Luther (1483-1546)

GROTE HERVORMINGSVOND

t.b.v. Stichting Vrienden van Heidelberg en Dordrecht

D.V. zaterdag 31 oktober 2015

Grote of St. Maartenskerk te Zaltbommel

Groot Samengesteld Gemengd Koor / 300 zangers

De Lofstem – Geldermalsen / Sijer Hasjiriem – Werkendam
Comt nu met Sangh – Veen / Sebakoor – Krimpen a/d IJssel
Vox Humana – Dordrecht

Chr. Jong Mannenkoor Jubilate

Dirigenten/Organisten:

Lennert Knops/Reinier Korver/Marien Stouten/Arie van der Vlist

Aanvang: 19.30 uur / Entree € 5 p.p.

Algehele leiding: Ds. P. Molenaar

Van de SECRETARIS

Zoals u ziet hebben wij onze nieuwsbrief met een derde dubbele pagina uitgebreid. De reden is dat er dit keer te veel was om dit in het gebruikelijke formaat van twee pagina's aan u mee te delen. Wij willen u, die met ons meeleeft en uw gaven geeft voor het doel van de stichting, graag informeren over de activiteiten die ontwikkeld worden. Zo zijn er in toenemende mate activiteiten die beogen om de financiële mogelijkheden van de stichting uit te breiden. Denk aan de kerkhistorische wandelingen waar veel belangstelling voor bestaat. Ook worden er fietstochten georganiseerd, zoals dat in juni ook in Rijssen gebeurde. Het draagt allemaal bij om ons in staat te stellen onder Gods zegen de doelstelling van de stichting te realiseren.

Zo kunt u lezen dat er weer twee boekjes gedrukt konden worden van Matthew Henry en Thomas Watson. Tevens is er weer een herdruk verschenen van het bekende boekje van Ds. Bakker: Gebedsgestalten. Naast Duitsland hebben wij ook recent aandacht kunnen besteden aan een reeds langlopend project in Turkije. U leest hierover in deze nieuwsbrief in het verslag van de reis die de voorzitter en de secretaris samen maakten. Al is de Islam de godsdienst van de overgrote meerderheid in dat land, toch wordt ook in het vroegere 'Klein Azië' de stem van de reformatie nog gehoord. Tegelijkertijd kunnen deze boekjes ook in ons land en in ons buurland Duitsland, waar veel mensen van Turkse afkomst wonen, hen via aan ons verwante organisaties bereiken.

De vakantie periode is voorbij. Wij ontvangen regelmatig in de vakantietijd vragen uit onze achterban waar in Duitsland bijbelgetrouwe prediking kan worden beluisterd. Wij proberen hierop een zo goed mogelijk antwoord te geven. De situatie in Duitsland verschilt echter nogal van die in ons land. Wat wij graag van u zouden willen horen zijn uw ervaringen met de kerkgang. Laat ons het weten zodat wij ook andere vraagstellers van dienst kunnen zijn.

Vergeet u ook de grote hervormingsavond niet die op DV 31 oktober in Zaltbommel gehouden wordt? Onze 2^e voorzitter, Ds. P. Molenaar, hoopt deze avond te leiden. U bent hartelijk welkom.

Wij zeggen u tenslotte dank voor uw ondersteuning in de afgelopen periode. Wilt u meer informatie over ons werk? Neem dan met ons of met onze voorlichters contact op voor een presentatie. Wij komen graag!

Met hartelijke groet, Arie Lagendijk, secretaris.

Nieuwsbrief

STICHTING VRIENDEN VAN

HEIDELBERG & DORDRECHT

Alleen of toch nog zeventuizend?

1 Koningen 19:18.

Heel onrustbarend zijn de berichten, die we horen over de kerk in Duitsland in haar postmoderne en multireligieuze opvattingen, die gehuldigd worden. We denken o.a. aan de hetze, die gevoerd werd rondom ds. Latzel uit Bremen, die in een preek over Richteren 6 terecht stelde dat we onmogelijk Christus met Boeddha kunnen verenigen. Hij stelde daarbij het unieke werk van Christus centraal. Daarop volgde een geweldig protest uit de kerk en de samenleving tegen deze predikant in Bremen. Stemmen gingen op om hem uit het ambt te ontsetten. Oecumene wordt in Duitsland georganiseerd met andere religies, o.a. met de Islam. Tegelijk lezen we dat zeer veel kerkleden in Duitsland zich willen laten uitschrijven. De kerk heeft immers weinig meer te zeggen vanuit een aangepast evangelie. Het postmoderne denken heeft het volk aangevreten in de wortels van haar bestaan. Het kerkvolk wordt het ongeloof als met de paplepel ingegoten door kerkelijke voorgangers, die multireligieuze preken laten horen, waarbij het 'alleen door de Schrift, alleen door het geloof, alleen door genade en ook alleen door Christus' niet meer de inhoud van de preek is.

Deze berichten herinneren ons wel aan de geschiedenis van Achab: naast de God van Israël andere goden dienen. Tegelijk gaf Achab, aan zijn kinderen namen die nog wel herinnerden aan de HEERE, zoals Joram: de HEERE is verheven, Ahazia: de HEERE helpt en Athalia: de HEERE is groot. Ondertussen diende hij met zijn vrouw Izebel de Baäls. Naast de HEERE werden andere goden gediend, ook door het volk! Dat is actueel ontdekkend voor onze situatie en die van Duitsland.

Heeft het dan nog wel zin om door te gaan met de arbeid als Vrienden van Heidelberg en Dordrecht met het doel om boeken van de Reformatie, de Nadere Reformatie en van de Puriteinen voor het Duitse taalgebied uit te geven, als de kerk bijna tot niets geworden is in Duitsland?

Toch menen we dit werk te moeten voortzetten: Elia dacht ook dat hij alleen was overgebleven, die de Heere nog diende. Elia werd echter bemoedigd door de HEERE, dat er nog zeventuizend over waren, die hun knie voor Baal niet gebogen hadden. Uit dit woord hebben de reformatoren moed geput, zoals onze Nederlandse Geloofsbelijdenis treffend verwoordt in artikel 27. Binnen en buiten de kerk is er altijd strijd om de waarheid Gods.

De duivel probeert als de vader der leugenen de waarheid altijd te verdraaien. Zolang er een kerk op aarde is, zal die strijd om de waarheid doorgaan. Maar toch belijden we op grond van het Woord: het is een gewonnen strijd! De cultuur staat wel ave-rechts op wat de kerk belijdt. Toch zal de Waarheid overwinnen. Dat was waar in de tijd van de profeet Elia. Dat is ook bevestigd in heel de kerkgeschiedenis: in de Oude Kerk in de strijd om de Drie-eenheid. In de Reformatie, toen de Heere ons het Woord Gods in al zijn rijkdom teruggaf. Wat hebben we veel ontvangen in dat wonderlijke werk van de Reformatie. De Heere begon dat werk zo krachtig in Duitsland. Die Reformatie heeft door grote strijd heen, alle delen van de wereld mogen bereiken!

Wie leest nu nog die boeken? Toch houden we moed. We hebben n.l. het geweten mee, dat ons zegt dat we zondaren zijn en dat we verzoening met God nodig hebben. De boeken van b.v. Owen, Teellinck en zoveel anderen leggen geestelijk het geweten open in de echt pastorale benadering van zielen. Het geeft pastoraal echte troost. Daarom worden die boeken ook nu gelukkig nog gelezen.

Al is de tegenbeweging tegen het moderne denken vaak klein, toch zijn er in Duitsland ook nog de 7000, die Zijn Naam belijden. Op de jaarlijkse conferentie van Evangelium 21 in Hamburg komen veel broeders en zusters samen, verbonden in hetzelfde geloof, om te putten uit de heldere bron van Gods werk in de Reformatie. Zeer veel vraag is er naar onze boeken, zo is ons gebleken. Het geheim van deze lectuur is dat we niet gebouwd worden in een eigendunkelijke religie, maar wel in de vastheid van het ware geloof. God werkt nog in Europa. Dat geeft moed. Hoewel het getal klein lijkt. Toch nog 7000. Wel overal verstrooid in verschillende kerken, die hun knieën niet voor Baal hebben gebogen! Daarom, Vrienden van Heidelberg en Dordrecht, we willen dit werk zeer aanbevelen in uw gebed en in uw gaven en dat graag kerk-breed! Elia beleed het: "De HEERE is God". De bronnen van het Reformatorisch erfgoed mogen we daarom ook nu opnieuw doorgeven in Duitsland, waar de Reformatie is begonnen. Zo ervaren we echt de gemeenschap der heiligen!

Ds. P. Molenaar

Lunteren

Comité van aanbeveling:

Ds. G.J. van Aalst (Geref. Gem.) • Dhr. R. Bakker (Oud Geref. Gem. in Ned.) • Dr. R. Bisschop (Herst. Herv.) • Dhr. H. Bor (Chr. Geref.) • Ds. D.J. Budding (PKN) • Ds. P. den Butter (Chr. Geref.) • Ds. J. van Dijk (PKN) • Ds. M. Goudriaan (PKN) • Ds. A.J. Gunst (Geref. Gem.) • Ds. H van der Ham (Chr. Geref.) • Prof. Dr. W.J. op 't Hof (Herst. Herv.) • Ds. M. Karens (Geref. Gem.) • Ds. J.M.J. Kieviet (Chr. Geref.) • Ds. M. Klaassen (PKN) • Ds. M.A. Kuyt (PKN) • Ds. J. de Lange (PKN) • Ds. G.M. de Leeuw (Geref. Gem.) • Dhr. J. Mastenbroek (Geref. Gem.) • Ds. P. Melis (Geref. Gem.) • Ds. L.W. van der Meij (Chr. Geref.) • Mevr. Mijnders-van Woerden (Herst. Herv.) • Ds. J.C. den Ouden (Herst. Herv.) • Ds. N. den Ouden (Herst. Herv.) • Ds. P. den Ouden (Herst. Herv.) • Ds. G.R. Procee (Chr. Geref.) • Ds. J. Roos (Geref. Gem. in Ned.) • Ds. W. Roos (Herst. Herv.) • Ds. P. van Ruitenburg (Geref. Gem.) • Ds. A.T. Vergunst (Geref. Gem.) • Dr. W. van Vlastuin (Herst. Herv.) • Dr. P. de Vries (Herst. Herv.) • Ds. A. van de Weerd (Chr. Geref.) • Ds. J. Westerink (Chr. Geref.) • Ds. A. van der Zwan (Chr. Geref.)

Secretariaat:

Elzenbos 25

4191MR Geldermalsen

Tel: 0345-580810

E: info@svvhed.org

W: www.svvhed.org

IBAN NL35 ABNA 0548 9879 20

Colofon

Bestuur:

Ds. C. Sonneveld, voorzitter (Ger.Gem), Ds. P. Molenaar, 2e voorzitter (PKN), A. Lagendijk, secretaris (Ger.Gem), K. Timmermans, 2e secretaris (Ger.Gem), J. Timmer, penningmeester (PKN), Ds. IJ. R. Bijl (HHK), G. Mostert (OGG), Ds. M.A. Kempeneers (Chr.Geref), C.C. Bremmer (GGiN)

STICHTING VRIENDEN VAN
HEIDELBERG & DORDRECHT

Van de voorlichters

Duitsland maakt zich op voor het herdenken van de kerkhervorming, die op 31 oktober 1517 begon. Toen publiceerde Luther zijn 95 stellingen in Wittenberg. Onder het motto 'REFO-500' wordt alles in gereedheid gebracht. Broederhanden worden uitgestoken, kerken zoeken elkaar op. 'We hebben meer overeenkomsten dan verschillen', zegt men.

Maar welke plaats krijgt Gods Woord zelf in dat geheel? Zal de echte boodschap van de Reformatie ook doorklinken? Worden de werken van Luther, Ursinus en Olevianus weer onder de aandacht van het volk gebracht? Volgens Luthers 62^e stelling is dat noodzakelijk. 'De ware schat der kerk is het heilig Evangelie van Gods heerlijkheid en genade.'

Onze stichting ziet er naar uit dat die boodschap zal doorklinken en wil helpen om die in het Duitsland van nu weer en meer bekendheid te geven. Zij hebben hetzelfde nodig als wij allen; daarom goede reformatorische en puriteinse boeken in de eigen landstaal. U mag daaraan meehelpen door uw gebed, belangstelling en gaven. De voorlichters informeren u graag door een leerzame presentatie voor uw gemeente, vereniging of school.

Om het werk van onze stichting meer bekendheid te geven waren we met een kraam aanwezig op de Mbuma-zendingsdag in Den Bosch, in Echteld op de Duikenburgse dagen en in Barneveld op Naar Buiten. Naast de vele gesprekken die gevoerd werden, vonden heel wat info-boekjes, nieuwsbrieven en folders hun weg naar belangstellenden.

Er zijn afspraken gemaakt voor een presentatie in Kruijningen (vrouwenvereniging GG) en Middelburg (ouderen Eben-Haëzer). Ook in Barendrecht (ouderenmiddag PKN) en in Veenendaal (ouderenmiddag HHK). Wanneer bij u? Er is nog voldoende ruimte in onze agenda's. De opbrengsten van collectes en boekentafels zijn nodig om het broodnodige werk te kunnen voortzetten. Hartelijk dank voor uw steun!

Veel belangstellenden brachten al een bezoek aan Middelburg voor de kerkhistorische wandeling met herinneringen aan dominee Smijtegelt. Met dit jaar speciale aandacht voor zijn 350^e geboortedag (20 augustus). Ook in Dordrecht werd een kerkhistorische wandeling gehouden, die herhaald zal worden. Let op de aankondigingen. Vraag naar de mogelijkheden en regel een afspraak voor uw groep (personeelsuitje, vereniging, familie). Ook door deze wandelingen mogen we - door uw vrijwillige bijdragen - een steentje bijdragen om dit reformatiewerk in Duitsland mogelijk te maken. Van harte aanbevelen!

De voorlichters.

Presentatie?

- G. Verhoef te Capelle a/d IJssel, 010-4512343 / gverhoef@klikSAFE.nl.
- P.C. Beeke te Middelburg, 0118-633828 / p.c.beeke@klikSAFE.nl.

Van de penningmeester

Het jaar 2015 is alweer over de helft en we krijgen een indruk hoe de inkomsten en uitgaven er uit zien t.o.v. de begroting.

De inkomsten tot eind juli zijn uitgekomen op totaal € 29.120,-, dat is € 26.000,- onder de begroting, en de uitgaven € 25344,-, wat een positief resultaat geeft van € 3776,- per 31 juli 2015. Hierbij moeten wij opmerken dat er de tweede helft van het jaar meer inkomsten zijn dat het 1^e halfjaar. Ook zal dat zo zijn met de vertaalkosten en kosten van drukwerk.

Wij willen u na de Heere heel hartelijk dankzeggen voor uw gaven het afgelopen half jaar. Als Stichting doen wij wederom een beroep op uw vrijgevigheid om het mooie werk in Duitsland te kunnen voortzetten.

Er ligt een verzoek om hulp uit Duitsland en Turkije om dat volk door brede publicatie bekend te maken hoe waardevol de Heidelbergse voor iedere christen is. Dat troostboek mag ons boegbeeld zijn.

Wij verzoeken de kerken vriendelijk om in de omschrijving aan te geven van welke kerk de gift komt, want op het bankafschrift is het nu nauwelijks te herleiden.

Nog vragen? Neem gerust contact met ons op!

Helpt u mee? Gebruik de ingesloten acceptgirokaart of maak uw gift over naar rekening IBAN NL35ABNA0548987920

J. Timmer, penningmeester.
Mail: koostimmer@filternet.nl
Tel: 0345-623611

KERKHISTORISCHE WANDELINGEN

De kerkhistorische wandelingen blijken aan te slaan. Dat betekent ook dat 'onze gidsen' gemotiveerd zijn om hiermee door te gaan. In Middelburg is al heel wat afgewandeld met onze gids en voorlichter P.C. Beeke. De opbrengst van deze wandelingen - uit vrijwillige bijdragen - is bestemd voor de Stichting Vrienden van Heidelberg en Dordrecht.

In Middelburg staan weer twee wandelingen op het programma. Op DV 26 september (start om 15.30 uur bij Oostkerk, Oostkerkplein) en 24 oktober (start om 14.00 uur bij het oude stadhuis, Markt). Groepen op afspraak.

Aanmelding: P.C. Beeke, 0118-633828 / p.c.beeke@klikSAFE.nl

Ook in Dordrecht is er al wandelend door de historische binnenstad heel wat te vertellen. Daar werd een poosje geleden voor de eerste keer een wandeling gemaakt onder leiding van de heer Jan Rietveld. Er hadden zich 26 personen aangemeld en er vielen er door omstandigheden vijf af. Toch een groep van 19 personen. Jan Rietveld zei eerlijk dat hij er de eerste keer erg tegen op zag en hij het biddend moest doen. Hij werd geholpen, zegt hij achteraf. Daarom heeft hij moed om ermee door te gaan.

De volgende wandeling is op DV 19 september om 10.00 uur met als startpunt de Grote Kerk. We wandelen o.a. naar het stadhuis, de Augustijner kerk, het Hof van Holland en vanzelfsprekend volgt een bezoek aan de Grote Kerk met de tentoonstelling over de Dordtse Synode. Voor parkeren zie www.parkeren.nl in Dordrecht. Gratis parkeren op de P - Weeskinderendijk. Loopafstand circa 10 minuten.

Aanmelden en info: J.J. Rietveld, 078-6180040 / ritveldjj@filternet.nl

Fietstocht Rijssen

Onze altijd actieve en betrokken vriend van de stichting, Derk Baan uit Rijssen, organiseerde samen met zijn vrouw Ida, een mooie fietstocht t.b.v. de stichting.

Hoewel er op die bewuste zaterdag 6 juni j.l. ook nogal wat andere activiteiten waren en het aantal deelnemers wat tegenviel, werden we toch verblijd met een opbrengst van maar liefst € 600,-. Initiatiefnemers en deelnemers hartelijk dank en ter navolging aanbevolen.

Nieuwe Uitgaven

Weer zijn er enkele nieuwe boekjes verschenen.

Das Streben nach Sanftmut und Stille - Matthew Henry
(Het streven naar zachtmoedigheid en naar een stille geest)

Een geërgerde reactie roept een geërgerde tegenreactie op. Zachtmoedigheid kan dit voorkomen en alleen daardoor kunnen we onze naaste dienen. Hoe kun je deze zachtmoedigheid verkrijgen?

Darlegung der christlichen Lehre und ihre Anwendung - Thomas Watson
(De hoofdsom van de geloofsleer)

Deel 1 van de trilogie van de puritein Watson over geloof, gebod en gebed. Watson schrijft op boeiende en heldere wijze en met geestelijke diepgang.

Wie wir beten dürfen - das christliche Gebetsleben - Frans Bakker
(Gebedsgestalten)

Herdruk van het bekende boek van Ds. F. Bakker over de verschillende gebedsgestalten: van eenzaam en kwalijk tot ootmoedig en vrijmoedig bidden (in de naam van Jezus) maar ook vruchteloos en te laat bidden.

KERKHISTORISCHE REIS 2015

Getrouw tot in den dood

Traditiegetrouw hopen wij ook dit jaar een kerkhistorische reis te organiseren.

Het belooft opnieuw een boeiende reis te worden. Het thema van deze reis herinnert ons aan de dood van Johannes Hus in 1415 in Konstanz. Een belangrijke rol speelde ook Heinrich Büllinger bij de reformatie in Zwitserland. Verder brengt de reis ons in Straatsburg, in Worms en er is ook een stop in het programma opgenomen bij de waterval van Schaffhausen. Er is altijd veel belangstelling voor deze reizen en een tijdige aanmelding voorkomt teleurstellingen.

Bel voor verdere informatie en aanmelding M. Timmermans /Tel: 0416-691788

Vrienden van Heidelberg en Dordrecht... en van Istanbul!

Op dinsdag 28 juli trokken twee vrienden van Heidelberg en Dordrecht de Bosporus over naar het Aziatische gedeelte van Istanbul. Na een boottocht van ruim een kwartier zetten ze voet aan wal in Chalcedon, precies 1564 jaar na het concilie dat zich bezighield met de twee naturen van Christus. De twee vrienden kochten een bos bloemen voor de Turkse vertaalster die reeds enkele jaren werk verricht voor de stichting en gingen vervolgens in de zinderende hitte op weg naar een klein kerkje.

Een half uur later zaten ze tegenover Nur Nirven (de vertaalster), Turgay Uçal (een Turkse predikant) en Isa Karatas (een christelijke drukker). Een boeiend gesprek volgde.

Chalcedon

Op weg naar deze ontmoeting was het al duidelijk geworden: van het oude Chalcedon is alleen nog een oude toren over. De stad is opgeslokt door het almaar uitdijende Istanbul. Chalcedon draagt inmiddels de naam Kadiköy en is niet meer dan een stadswijk van deze grote metropool met zijn 17 miljoen inwoners. Ook van de leer van Chalcedon is niet veel meer over. De bekende kerkvergadering uit de vijfde eeuw leidde tot een schisma tussen de westerse en oosterse kerken. Van

deze laatste kerken zijn er nog enkele aan te wijzen in het huidige Turkije. De Armeens-Orthodoxe kerk is er een van. Vaak zijn het kerken met een versteende liturgie en een taal die niemand meer verstaat. Ze worden bijna niet meer bezocht. Bovendien doen ze geen enkele poging om anderen het Evangelie te brengen.

Bekeerde moslim

Niet ver bij Kadiköy vandaan ligt Moda, de stadswijk waar het bovengenoemde kerkje staat. Op de gevel prijkt een naam-bordje: "All Saints Church". Het kerkje is een lieflijk gebouw dat eigendom is van een oude Anglicaanse familie maar dat gebruikt mag worden door een protestantse gemeente. Voorganger daarvan is ds. Uçal, een bekeerde moslim die zich innerlijk verbonden weet met de reformatische leer. Reeds in 2008 vond hier een ontmoeting plaats met ds. G. Clements, voormalig voorzitter van de Vrienden van Heidelberg en Dordrecht. Door Gods voorzienigheid was hij in contact gekomen met ds. Uçal. Het gevolg van die ontmoeting was dat enkele puriteinse werken werden vertaald. Ook het bekende boekje van ds. F. Bakker "Gebedsgestalten" verscheen in het Turks. Drie jaar later waren het dhr. M. Timmermans (toen nog secretaris van de stichting) en zijn broer Karel die Istanbul aandeden om te spreken over de voortgang van dit vertaalproject.

Boekenpakket

Tijdens die reis in 2011 werd het idee geboren een boekenpakket samen te stellen dat aangeboden zou worden aan mensen die daar belang in stelden. Het ging – naast de Heidelbergse Catechismus – om een vijftal boeken: een samenvatting van Calvin's "Institutie", van Luther's werk over "de geknechte wil" en van een paar klassieke geschriften van John Owen, Jonathan Edwards en J.C. Ryle. Ds. Uçal zag wel mogelijkheden voor de verspreiding van zo'n pakket. Daarbij dacht hij met name aan studenten van een islamitische opleiding die in het kader van hun opleiding onderzoek doen naar de bronnen van het christendom. Het idee van zo'n boekenpakket had de laatste paar jaar een slapend bestaan geleden. Tijdens dit bezoek werd deze oude gedachte nieuw leven ingeblazen en kon een plan

van actie worden opgesteld. Alleen al daarom was deze bespreking aan de monding van de Bosporus een nuttige ervaring. Maar er was meer.

Honderd gemeenten

Een van de twee reisgenoten had daags vóór zijn vertrek gehoord dat de kandelaar geheel was weggenomen uit Turkije. Er zou geen enkele gemeente meer zijn overgebleven. Van onze Turkse vriend hoorden we gelukkig een ander geluid. Er zijn vandaag ongeveer honderd Bijbelgetrouwe gemeenten. Drie ervan bevinden zich in Istanbul, de andere zijn verspreid over heel het land (zelfs bij de grens met Syrië). De gemeente van ds. Uçal is met 42 gezinnen een van de grootste, de meeste zijn echter klein. In veel gevallen gaat het om huisgemeenten. In deze gemeenten is dringend behoefte aan schriftuurlijk onderwijs. Helaas zijn er weinig goede boeken. De enige Bijbelverklaring die in het Turks is vertaald, is doortrokken van Darby's leer van de zeven bedelingen (het dispensationalisme). Ds. Uçal zuchtte. En toen kwam hij met een voorstel. "Waarom sturen jullie dat pakket niet naar die gemeenten?" "Kan dat dan?", was onze voorzichtige vraag. "Jazeker", zei Isa de drukker, "ik heb de adressen van al die gemeenten en wil jullie graag helpen met de verspreiding van deze boeken". Ds. Uçal knikte bevestigend. Hij beloofde zijn medewerking te verlenen.

Nog is het dag

Met meneer Isa Karatas en mevrouw Nur Nirven keerden we terug naar het Europese deel van Istanbul. We bezichtigden zijn drukkerij en dronken een kopje ijzersterke Turkse koffie in zijn office. Allerlei praktische vragen passeerden de revue. Even later zaten we weer op onze kamer in een eenvoudig hotel, niet ver bij de Hagia Sofia vandaan. Enkele uren vóór onze terugreis hadden we nog de gelegenheid dit imposante gebouw te bezoeken. Ooit was het een christelijke kerk. De stad heette toen nog geen Istanbul maar Constantinopel en (daarvóór) Byzantium. Nu is de Hagia Sofia een soort museum dat de superioriteit van de islam wil aantonen. Er wordt gefluisterd dat premier Erdogan van dit gebouw weer een echte moskee wil maken. Onder zijn bewind wordt er hard gewerkt aan de islamisering van Turkije. De nacht komt waarin niemand werken kan. Wat zal de toekomst zijn van die kleine christelijke gemeenten in dit grote land? Wat zullen straks nog de mogelijkheden zijn om aan leetuurverspreiding te doen? Kom, vrienden van Heidelberg en Dordrecht, wees ook een vriend van Turkije. Zet uw schouders er eens onder, maak een gift over en help ons helpen! Daar waar eenmaal de zeven gemeenten waren en waar het concilie van Chalcedon heeft plaatsgevonden! Opdat het Woord zijn voortgang heeft, "onverhinderd" (Hand. 28:31)!

Ds. C. Sonneveld en dhr. A. Lagendijk

Actueel

HANNOVER (RD) – De Evangelische Kerk in Duitsland (EKD) heeft nog steeds te maken met een forse afname van het ledental door kerkverlating. Dat blijkt uit statistieken die de kerk recent heeft gepubliceerd. De twintig landskerken hadden eind december 2013 nog net iets meer dan 23 mil-

joen leden, 1,4% minder dan het jaar ervoor. Een gering aantal dopelingen ten opzichte van het sterftcijfer draagt bij aan het verlies. Daarnaast keren veel protestanten de kerk de rug toe.